

**Εξαναγκαστικός γάμος ανηλίκων.
Η «κλοπή» της παιδικής ηλικίας στη
Σομαλία. Μαρτυρίες Ασυνόδευτων
Ανηλίκων Προσφύγων κοριτσιών.**

**Ανδρομάχη Μπούνα Βάιλα, Αικατερίνη
Γκούντρα, Αντιγόνη Δαϊναβά & Ιωάννα Κιούση**

**Δομή Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων
Πενταλόφου, Δήμου Βοΐου
AND.BOUNA@GMAIL.COM**

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

13-14 Απριλίου
2024

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του ΟΗΕ ο εξαναγκαστικός γάμος, κυρίως σε γυναίκες έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Αποτελεί μία μορφή έμφυλης βίας και προσβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κυρίως σε χώρες όπου δεν υφίσταται η ισότητα μεταξύ των φύλων. Οι γυναίκες πρόσφυγες διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο εξαναγκαστικού γάμου επειδή οι οικονομικές συνθήκες, οι θρησκευτικοί λόγοι, η διασφάλιση της διατήρησης των παραδόσεων, η πατριαρχία επίσης μπορεί να αποτελέσουν αιτίες γάμου. Ο εξαναγκαστικός γάμος είναι συχνά ένας λόγος για τον οποίο οι γυναίκες πρόσφυγες φεύγουν από τη χώρα τους και αναζητούν διεθνή προστασία επειδή εξαναγκάζονται να παντρευτούν κάποιον ενάντια στη θέλησή τους ή επειδή προσπαθούν να φύγουν από έναν ήδη πραγματοποιηθέντα με εξαναγκασμό γάμο. Στη Σομαλία δεν ορίζεται βάσει νόμου κατώτατη ηλικία γάμου, το νομοσχέδιο προβλέπει τη νομιμοποίηση του γάμου στη εφηβεία, ακόμη και στην ηλικία των 10 ετών για κάποια κορίτσια.

Παιδικοί γάμοι

Ο παιδικός γάμος, που ορίζεται ως γάμος ή άτυπη ένωση ατόμων κάτω των 18 ετών, αποτελεί παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επηρεάζει δυσανάλογα τα κορίτσια στις αναπτυσσόμενες χώρες (Unisef, 2020)

Οι παιδικοί γάμοι συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα σε πολλά μέρη του κόσμου και περίπου 39.000 ανήλικα κορίτσια γίνονται νύφες κάθε μέρα (Elnakib et al., 2021). Καθώς οι αναγκαστικοί γάμοι είναι συχνά ανεπίσημοι και χωρίς τεκμηρίωση, είναι δύσκολο να βρεθούν συγκεκριμένα και αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία για τον καταναγκαστικό γάμο.

Εξαναγκαστικός γάμος στη Σομαλία

Η Σομαλία συγκαταλέγεται στις χώρες με τις μεγαλύτερες ανισότητες μεταξύ των φύλων ωστόσο τα δεδομένα που αντικατοπτρίζουν τις πρόσφατες αλλαγές παρουσιάζουν κενά (Abdi&Funwie, 2022).

Ο καταναγκαστικός γάμος ασκείται και συνεχίζει να εφαρμόζεται παραδοσιακά στη Σομαλία, όπου οι νύφες ανταλλάσσονται μεταξύ γειτονικών φυλών με σκοπό τη δημιουργία συμμαχιών που δίνουν πρόσβαση σε βοσκοτόπους και νερό ή για τη σφράγιση ειρηνευτικών συμφωνιών (Otieno, 2017).

Ο καταναγκαστικός γάμος θέτει τα κορίτσια σε κίνδυνο σεξουαλικής, σωματικής και ψυχολογικής βίας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Τα κορίτσια που παντρεύονται ούσες ανήλικες είναι πιο πιθανό να ξυλοκοπηθούν ή να απειληθούν από τους συζύγους τους σε σχέση με τα κορίτσια που παντρεύονται αργότερα. Επιπλέον, η πρακτική εμποδίζει την εκπαιδευτική ανάπτυξη των κοριτσιών και περιορίζει τις ευκαιρίες μάθησης, επηρεάζοντας σοβαρά την οικονομική κατάσταση και την εθνική ανάπτυξη της χώρας (Bader, Coursen-Neff & Hassan, 2012).

Εξετάζοντας τον εξαναγκαστικό γάμο από μία κοινωνιοψυχολογική πλευρά μπορούν να διακριθούν παράγοντες που συντελούν στην συνέχιση ύπαρξης της πρακτικής και σχετίζονται με τον τρόπο νοηματοδότησής του. Ενδεικτικά, σε μία μετα-σύνθεση των Duru et al. (2022) εξετάστηκαν οι παράγοντες που οδηγούν στον εξαναγκαστικό γάμο.

Γνωστική διάσταση: Ο γάμος παραβλέπει το επίπεδο της συνείδησης του παιδιού, στο κατά πόσο μπορεί να αντιληφθεί τι του συμβαίνει και νοηματοδοτείται από την οικογένεια ως το «ελάχιστο κακό» που μπορεί να του συμβεί και ως ευκαιρία για ένα καλύτερο μέλλον του παιδιού. Έτσι οι γονείς είναι αυτοί που παίρνουν την απόφαση του γάμου ερήμην του παιδιού.

Συναισθηματική διάσταση: Ο γάμος γίνεται πολλές φορές για οικονομικούς λόγους και ιδιαίτερα για να διευκολυνθεί οικονομικά η οικογένεια. Έτσι το παιδί 'θυσιάζεται' για την οικονομική ανάγκη της οικογένειας. Επίσης, η πίεση από τον κοινωνικό περίγυρο είναι πολύ έντονη, ο οποίος απαιτεί από το κορίτσι να αποδείξει την αξία και τη θέση του στην κοινωνία, ως μια καλή σύζυγος και μετέπειτα μητέρα.

Συμπεριφορική διάσταση: Η αποδοχή του γάμου από το κορίτσι είναι μονόδρομος, καθώς δεν της δίνεται η δυνατότητα να εκφράσει επιθυμία/δυσανεμία για τον επικείμενο γάμο. Έτσι το παιδί καθίσταται πρακτικά ανήμπορο να προστατεύσει τον εαυτό του από έναν γάμο με τον οποίο δεν συναινεί. Σημαντικό εμπόδιο στην όλη διαδικασία μετά τον γάμο αποτελεί το γεγονός ότι τα κορίτσια βιώνουν την αποστέρηση της εκπαίδευσης, καθώς αφαιρούνται από το σχολείο με στόχο να ακολουθήσουν το κοινωνικά αποδεκτό, τη δημιουργία οικογένειας και την τιμή τους στην κοινωνία (Dean et al., 2019).

Πολιτισμική διάσταση: Ο γάμος των κοριτσιών σε νεαρή ηλικία αποτελεί μια νόρμα στο κοινωνικό πλαίσιο και νοηματοδοτείται ως 'το φυσιολογικό', 'η μοίρα' του κοριτσιού. Έτσι μόνο το κορίτσι και η οικογένειά του θα μπορέσουν να εξασφαλίσουν την κοινωνική αποδοχή και θα διασφαλιστεί επίσης ότι το κορίτσι ανταποκρίνεται στα κανονιστικά πρότυπα της εκάστοτε κοινωνίας, όντας υπάκουο, σεβόμενο την οικογένεια και τον σύζυγό του και έτοιμη να γίνει μητέρα.

Μεθοδολογία

Μέσα από την παρούσα εργασία επιχειρήσαμε να αναδείξουμε μέσω των προφορικών μαρτυριών το φαινόμενο των εξαναγκαστικών γάμων και κατά συνέπεια ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα των δικαιωμάτων των παιδιών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν έντεκα ασυνόδευτα ανήλικα κορίτσια πρόσφυγες ηλικίας 16-17 ετών που διαμένουν σε Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων και έχουν εξαναγκαστεί σε πρόωρο γάμο στη χώρα προέλευσής τους τη Σομαλία. Στο δείγμα συμπεριλήφθηκαν ανήλικα κορίτσια τα οποία παντρεύτηκαν στη χώρα καταγωγής τους αλλά και ανήλικα κορίτσια τα οποία εξαναγκάστηκαν να παντρευτούν όμως φυγαδεύτηκαν από τη χώρα καταγωγής τους για να διασωθούν από τον επερχόμενο γάμο. Για την διεξαγωγή της έρευνας ελήφθησαν ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις διάρκειας 30-60 λεπτών.

Αποτελέσματα της έρευνας

Από τα αποτελέσματα της έρευνας αναδείχθηκαν ζητήματα έμφυλης βίας, κοινωνικής κατασκευής της παιδικής ηλικίας και ψυχοκοινωνικών διαστάσεων της κουλτούρας του εξαναγκαστικού γάμου, εστιάζοντας σε ερμηνείες βάσει πολιτισμικών αρχών και πεποιθήσεων της σομαλικής κουλτούρας. Παράλληλα διαφάνηκαν ζητήματα της αντικειμενοποίησης του γυναικείου σώματος και της «εμπορευματοποίησής» του για λόγους σεβασμού των πολιτιστικών παραδόσεων, εθίμων, θρησκευτικών πεποιθήσεων, επικαλούμενης τιμής.

Πιο αναλυτικά όπως οι ίδιες ανέφεραν και ο γάμος αλλά και στην άρνηση του ακολουθούν διάφορες **μορφές βίας** είτε στις ίδιες *«Σε κλειδώνουν σε ένα πολύ μικρό χώρο και σου δίνουν ελάχιστο φαγητό και νερό χωρίς να βλέπεις τον ήλιο, μέχρι να εξαντληθείς και να δεχτείς να παντρευτείς. Δεν υπάρχει επιλογή. Ή πεθαίνεις ή σε πετάνε στο δρόμο ή παντρεύεσαι. Πολλές κοπέλες τις φυλακίζουν μέχρι να αλλάξουν γνώμη και να πουν το ναι...»* (Κ, 2) είτε και στις οικογένειες τους *«Ο μπαμπάς μου αρνήθηκε. Τους είπε όχι δεν την παντρεύω. Του είπαν «Σκέψου το ξανά και θα ξαναμιλήσουμε σε 4-5 ημέρες. Αν δεν την πάρουμε από εσένα, θα την πάρουμε μόνοι μας». Εγώ το έσκασα και τον πατέρα μου τον πήρε η Al Shabaab (ισλαμιστική τρομοκρατική οργάνωση) και τον φυλάκισε. Από τότε δεν ξέρω πού είναι...»* (Κ, 5).

Αποτελέσματα II

Τα έμφυλα δίπολα περι προνομίων και δικαιωμάτων και ταύτισής τους με την ανδρική κυριαρχία αναπαράγονται από τα ίδια τα κορίτσια ως **πολιτισμικά στοιχεία**, «...ο άνδρας δεν θα σε σεβαστεί, γιατί πλήρωσε για σένα κι άρα είσαι δικιά του, κτήμα του. Δεύτερον αυτός μιλάει, εσύ ακούς. Σε παίρνει και σε χρησιμοποιεί χωρίς να σε ρωτήσει τίποτα. Όταν θέλουν να κάνουν σεξ κάνουν. Δεν ρωτάνε. Και σκέψου πόσο δύσκολο είναι με την κλειτοριδεκτομή. Κάποιοι σκέψου δεν δέχονται να κάνει επέμβαση η γυναίκα για να «ανοίξει» πριν το σεξ. Καταλαβαίνεις τι σημαίνει αυτό; Τι πόνος και τι αίμα;» (Κ, 3).

Αποτελέσματα III

Η ψυχολογική πίεση του εξαναγκαστικού γάμου αποτυπώνεται στα κορίτσια έντονα «Είχα μια κοπέλα στη γειτονιά 14 χρονών που την είχαν φυλακίσει γιατί δεν ήθελε να παντρευτεί. Μόλις την ελευθέρωσαν είχε βγει έξω και έτρεμε και δάγκωνε τα χέρια της» (Κ, 10), και τους ακολουθεί στην πορεία τους «Για τους γονείς μου ξέρω ότι έχω πεθάνει. Εγώ όμως όσο ζω δε πρόκειται ποτέ να τους συγχωρέσω για όσα πέρασα εξαιτίας τους» (Κ, 8)

Αποτελέσματα IV

Μέσω των συνεντεύξεων αναδείχθηκαν ζητήματα της αντικειμενοποίησης του γυναικείου σώματος και της «εμπορευματοποίησής» του για λόγους σεβασμού των πολιτιστικών παραδόσεων, εθίμων, θρησκευτικών πεποιθήσεων, επικαλούμενης τιμής, όπως μας διηγήθηκε μια ασυνόδευτη ανήλικη «Όταν είχα μπει στην Ελλάδα και περπατούσα για να φτάσω στο *camp* άκουγα κάποιους άνδρες να μας φωνάζουν εμένα και μια έγκυο γυναίκα. Μας έλεγαν «γυρίστε πίσω στη Σομαλία. Εξαιτίας σας, επειδή έρχεστε στη Ευρώπη και μιλάτε για τους εξαναγκαστικούς γάμους, παίρνετε εσείς άσυλο κι εμείς παίρνουμε απορριπτική. Εξαιτίας σας δεν πάμε στην Ευρώπη» (Κ, 10), «...αλλά σκέψου ότι δεν δίνουν μόνο λεφτά οι γονείς για να μας παντρέψουν. Μας πουλάνε για καμήλες, αυτοκίνητα ή όπλα. Βέβαια, τι νομίζεις; Μας ανταλλάσσουν» (Κ, 6)

Συζήτηση

Οι αιτίες των παιδικών γάμων είναι πολύπλευρες και αλληλένδετες. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, όπως η αγροτική απασχόληση, η φτώχεια και η ελλιπής εκπαίδευση, έχουν επανειλημμένα συσχετιστεί με την πρακτική (Raj, Jackson, & Dunham, 2018).

Οι επιπτώσεις του παιδικού γάμου για την υγεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανάπτυξη των κοριτσιών αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο από τις εθνικές πολιτικές, τις περιφερειακές πρωτοβουλίες και τις παγκόσμιες δεσμεύσεις. Είναι γνωστό πλέον ότι ο παιδικός γάμος συνδέεται με την απόσυρση των κοριτσιών από το σχολείο (Wodon, Nguyen, Tsimpo 2016), τη βία λόγω φύλου (Kidman, 2017), την κοινωνική απομόνωση και την κακή ψυχική υγεία (Strat, Dubertrat, Foll, 2011) και την ανεπιθύμητη ή κακή εγκυμοσύνη και την κακή υγεία της μητέρας και του παιδιού. (Raj, 2010).

Οι γονείς, αναφέρονται ως οι κύριοι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων (Raj, 2010) οι οποίοι προσδοκούν οικονομικά και κοινωνικά οφέλη από τον εξαναγκαστικό γάμο των παιδιών τους. Στον αντίποδα, η έλλειψη δικαιοσύνης για τα κορίτσια και ικανότητας αυτών να «καθορίζουν στόχους ζωής και να ενεργούν σύμφωνα με αυτούς» (Kabeer, 1999), αναφέρεται συχνά στη βιβλιογραφία ότι συμβάλλει στον παιδικό γάμο, καθώς επηρεάζει την δυνατότητα να αντιστέκονται σε ανεπιθύμητες προτάσεις γάμου (Klugman et al., 2014)

Τα κορίτσια παντρεύονται συνήθως σε νεαρή ηλικία λόγω της ανάγκης των οικογενειών να διασφαλίζουν την κοινωνική και οικονομική ασφάλεια και για να αποφύγουν να γεννήσουν παιδιά εκτός γάμου. Ο πρόωρος γάμος θεωρείται τόσο πολιτιστική όσο και θρησκευτική απαίτηση, ενώ οι γυναίκες εκτιμώνται παραδοσιακά σύμφωνα με την ικανότητά τους να αναπαράγουν (Country of information report, 2021)

Ένα άλλο ζήτημα που έθεσαν τα Ηνωμένα Έθνη και ο M. Otieno είναι ότι , «θύματα βιασμού αναγκάστηκαν να παντρευτούν τους δράστες τους ως μέρος των πρακτικών του παραδοσιακού συστήματος δικαιοσύνης.» (UN Human Rights Council, 2012) Εάν μια γυναίκα αρνηθεί, «μπορεί να αντιμετωπίσει σοβαρές συνέπειες», όπως μπορεί να εκδιωχθεί από την κοινότητα ή να της αρνηθεί η επιμέλεια των παιδιών ή ιδιοκτησία. (Otieno,2019)

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Abdi M.I.,Funwie A.D.(2022). The Impact Of Early Marriage On Girls' School Dropout In Somalia (Case Study). *IQ Research Journal of IQ res. j.* (2022)1(5): pp 01–10. Vol. 001

Dean, L., Obasi, A., El Sony, A., Fadul, S., El Hassan, H., Thomson, R., & Tolhurst, R. (2019). "He is suitable for her, of course he is our relative": a qualitative exploration of the drivers and implications of child marriage in Gezira State, Sudan. *BMJ global health*, 4(3), e001264.

Duru, P., Başaran, F., & Örsal, Ö. Reflections of the before processes in early and forced marriages: A meta-synthesis study. *Perspective Psychiatric Care*, 2022; 58: 3034-3043. <https://doi.org/10.1111/ppc.12929>

Fredrickson, B. L., & Roberts, T.-A. (1997). Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173–206. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x>

UNICEF. Child marriage [Internet]. UNICEF DATA. 2020. [cited 2024 Mar 29]. Available from: <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>

United Nations Children's Fund Child marriage: Latest trends and future prospects UNICEF, New York ,2018 [cited 2024 Mar 29]. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X21004791>

Σας ευχαρισούμε πολύ!